

FRANÇOIS GEORGEON
Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri

Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1986-2005 (4 baskı)

Aux Origines du Nationalisme Turc. Yusuf Akçura (1876-1935)

© 2024 François Georgeon

İletişim Yayınları 3412 • Araştırma-İnceleme Dizisi 579

ISBN-13: 978-975-05-3643-4

© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

I. Baskı 2024, İstanbul

EDITÖR Merve Öztürk

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Evrem Türköz

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

FRANÇOIS GEORGEON

Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri

Yusuf Akçura
(1876-1935)

Aux Origines du Nationalisme Turc
Yusuf Akçura (1876-1935)

ÇEVİREN *Alev Er*

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ BASIM

FRANÇOIS GEORGEON Paris Centre National de la Recherche Scientifique'ten (Paris Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi) emekli araştırma direktörü. Osmanlı İmparatorluğu ve modern Türkiye tarihi üzerine çalışmaları olan Georgeon'un Türkçede yayımlanmış başlıca eserleri şunlardır: *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri* (Paul Dumont'la birlikte), çev. Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996; *Doęu'da Kahve ve Kahvehaneler* (Hélène Desmet'le birlikte yay. haz.), çev. Meltem Atık-Esra Özdoğan, YKY, 1999; *Osmanlı İmparatorluğunda Yaşamak* (Paul Dumont'la birlikte yay. haz.) çev. Maide Selen, İletişim Yayınları, 2000; *Doęu'da Mizah* (Irène Fenoglio'yla birlikte yay. haz.), çev. Ali Berktaş, YKY, 2000; *Osmanlı-Türk Moderleşmesi (1900-1930) Seçilmiş Makaleler*, çev. Ali Berktaş YKY, 2006; *Sultan Abdülhamid*, çev. Ali Berktaş, Homer Kitabevi, 2006, ikinci basım, İletişim Yayınları, 2012; *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul'da Ramazan*, çev. Alp Tümertekin, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2018; *Osmanlı İmparatorluğu ve Jön Türk Devrimi* (Noémi Lévy-Aksu'yla birlikte yay. haz.), çev. Rıdvan Yüksel, Timaş Yayınları, 2022; *Rakının Ülkesinde Osmanlı İmparatorluğundan Erdoğan Türkiye'sine Şarap ve Alkol (14.-21. Yüzyıllar)*, çev. Renan Akman, İletişim Yayınları, 2023.

İÇİNDEKİLER

<i>KISALTMALAR</i>	7
ÖNSÖZ.....	9
İKİNCİ BASKI HAKKINDA.....	11
YENİ BASIMA ÖNSÖZ.....	13
Giriş	17
BİRİNCİ BÖLÜM	
TATAR KÖKENLİ BİR AİLEDEN PANTÜRKİZME (1876-1904)	23
Türkler ve ulusal sorun.....	24
Biyografinin verileri.....	34
Entelektüel etkiler.....	44
<i>Üç Tarz-ı Siyaset</i>	62
İKİNCİ BÖLÜM	
PANTÜRKİZM İÇİN MÜCADELE (1905-1914)	79
Akçura Rusya'daki milli hareketin başında (1905-1908).....	80
Akçura Türkiye'deki milliyetçi hareketin başında (1908-1914).....	90
Tarihin anlamı.....	105
Toplumsal devrim.....	120
Tatar modeli.....	136

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PANTÜRKİZMDEN KEMALİST TÜRKİYE'YE (1914-1935) 157

Türk milliyetçiliğinin stratejisi 157

Kemalist Türkiye'deki Yusuf Akçura 172

SONUÇ 185

EK I

METİNLER 191

EK II

BELGELER 255

KAYNAKÇA 274

DİZİN 287

KISALTMALAR

C.M.R.S.	<i>Cahiers du Monde Russe et Soviétique</i>
EI ¹	<i>Encyclopédie de l'islam, 1. bas.</i>
EI ²	<i>Encyclopédie de l'islam, 2. bas.</i>
M.E.A.	<i>Middle Eastern Affairs</i>
M.E.J.	<i>Middle East Journal</i>
M.E.S.	<i>Middle Eastern Studies</i>
O.M.	<i>Oriente Moderno</i>
R.M.M	<i>Revue du Monde Musulman</i>
S.M.	<i>Sırat-ı Müstakim</i>
T.Y.	<i>Türk Yurdu</i>

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın Türkçe baskısına ilişkin olarak, özgün metinde kimi ayrıntı düzeltmeleriyle yetindim. Çalışmanın sonuna Akçura'nın yapıtlarının listesini ekledim ve kaynakçayı tamamladım. Eklere gelince, Türk Tarih Kurumu'nun *Üç Tarz-ı Siyaset*'i yeni harflerle Türk okuyucusuna sunmuş olmasını göz önüne alarak, bu yapıtın yeni bir çeviriyazımını vermek bana gereksiz göründü.¹ Buna karşılık, Yusuf Akçura tarafından kaleme alınan ve özgün çalışmada yer almayan kimi metinleri, Türkçe baskı için ekledim.

Söz konusu Türkçe çevirinin gerçekleştirilmesinde Zafer Toprak ve Şükrü Hanioglu'nun bana çok değerli yardımları oldu. Onlara en içten teşekkürlerimi sunarım.

FRANÇOIS GEORGEON

1 Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, T.T.K. Yay., Ankara, 1976 (Enver Ziya Karal'ın giriş yazısıyla).

İKİNCİ BASKI HAKKINDA

Bu yeni baskı için orijinal metinde bazı düzeltmeler yaptım, Ekler bölümüne daha önceki baskıda unutulmuş bazı belgeler ekleyip kaynakçayı tamamlamaya çalıştım.

FRANÇOIS GEORGEON
Savigny-sur-Orge (Fransa),
Mayıs 1996

YENİ BASIMA ÖNSÖZ

Bu eserin ilk basımı –Akçura’nın makalelerinden ve kitaplarından alınmış çok sayıda metinle zenginleştirilmiş eser, 1980’de Fransızca yayımlanan kitabımın çevirisiydi– o dönemki adıyla Yurt Yayınları tarafından 1987’de yayımlanmıştı. Olumlu eleştiriler ve Tarih Vakfı’nın kitabı çok kez tekrar basması, kitabın değerini iyice anlamamı sağladı ve günümüzde de yeni bir basımın yerinde olacağını düşündürdü.

O zamandan beri *Üç Tarz-ı Siyaset*’in yazarının biyografisinin epey zenginleştiğini belirtmek isterim. İlk olarak Akçura’nın kendi metinleri var. Birçoğu Türkçe okuyan okur için daha ulaşılabilir hale geldi. Birkaç yıl önce Ötüken Yayınları’nın basımları, neredeyse eksiksiz bir külliyat oluşturdu: Bunlar, Latin harfleriyle hazırlanmış basımlardır ama genel olarak özgün kelime dağarcığını muhafaza ederken, günümüz okurlarına yazarın fikriyatına ulaşma imkânları da sağlar. Bu girişimi tebrik etmek gerekir, umarım önümüzdeki senelerde tamamlanır. Bu yayınlar arasında ulaşması zor ikisini belirtmeliyiz: *Sürgünden İstanbul’a Dârülhilâfet Mektupları* ve *Suriye ve Filistin Mektupları*. Aynı şekilde, Akçura’nın Ankara Hukuk Mektebi’nde 1926-1931 arası verdiği ve o dönemde sınırlı sayıda yayımlanan dersleri de aynı editör tarafından hazırlanmış ve iki

büyük cilt halinde yayımlanmıştır.¹ Kaynak Yayınları da yakın zamanda Akçura'nın birkaç eserini, dilini günümüze uyarlayarak yayımladı. Daha önce hiç yayımlanmamış eserleri arasından önemli bir tanesini, yazarın daha samimi bir vizyonunu sunan, Tek-Esin Vakfı'nın arşivlerinden alınmış Akçura'nın Ahmet Ferit'e yazdığı mektupları belirtmek gerekir.²

Akçura'nın hayatı ve eseri üzerine çalışmalar, Ahmet Kanlıdere'nin iki kitabıyla derinlemesine yenilendiler: İlki *Muallim, Muharrir, Müverrih Yusuf Akçura*³ başlığını taşıyan bir biyografi. İkincisiyse, Akçura'nın hayatının ve eserinin bilhassa "Rus" boyutunu inceleyen *Yusuf Akçura ve Rusya Türklüğü*'dür.⁴ Bu iki esere, çok sayıda alıntı ve çok sayıda belge eşlik eder ve aynı şekilde Akçura'nın makalelerinin tamamını ihtiva eden bir listenin yanı sıra, zengin bir biyografi de yer alır. Aynı yazarın, birçok resim içeren ve başlığının düşündürdüğüne aksine Yusuf Akçura'nın hayatının canlı bir özeti olan kısa kitabını zikretmek gerekiyor.⁵ Çok yeni olan bu çalışmalara, daha eski ama çok kıymetli, 1976 tarihli ve o dönem kullanamadığım bir araştırmayı da dahil etmek isterim: David S. Thomas'ın yayımlanmamış tezi *The Life and Thought of Yusuf Akçura (1876-1935)*⁶ [Yusuf Akçura'nın Hayatı ve Fikriyatı 1876-1935]. Yakın bir tarihte İngilizce yayımlanmış, James H. Meyer'in İsmail Gasprinski, Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura'ya yer verdiği *Turks Across Empires-Marketing Muslim Identity in the Russian-Ottoman Borderlands, 1856-1914*⁷ başlıklı eseri de bir referans kitaptır.⁸

1 Yusuf Akçura, *Tarih-i Siyasî-1926-1927-1928 Ders Notları ve Zamanımız Avrupa Siyasî Târîhi-Târîh-i Siyasî Ders Notları 1929-1930-1931, 4'üncü, 5'inci, 6'ncı Tedris Seneleri*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2016 ve 2019, iki cildin de editörü Erol Kılınç'tır.

2 Yusuf Akçura, *Ahmet Ferit'e Mektuplar*, VakıfBank Kültür Yayınları, İstanbul, 2023, ed. İsmail Türkoğlu ve Ömür Ceylan (tıpkıbasım orijinalleriyle).

3 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tek-İmaş, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, 2022.

4 Ötügen Yayınları, İstanbul, 2023B.

5 Prof. Dr. Ahmet Kanlıdere, *Rusya'daki Türk Esirlerin Kurtarıcısı Hilâl-i Ahmer Temsilcisi Yusuf Akçura*, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2023.

6 McGill University, Montreal, 1976.

7 Oxford University Press, Oxford, 2014.

8 Bu kitabın Türkçe çevirisi Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından ya-

Bitirmeden önce İletişim Yayınları'na, özellikle de bu kitabın tekrar basımı için teşebbüs eden ve gerekli tüm özeni gösteren Ahmet Insel, Merve Öztürk ve Kerem Ünüvar'a teşekkür ederim. Aynı zamanda bu eserin, yakın zamanda kaybettiğimiz Zafer Toprak'ın desteğine ve cömert yardımlarına ne denli borçlu olduğunu da hatırlatmak isterim.

FRANÇOIS GEORGEON
Savigny-sur-Orge (Fransa),
Ocak 2024

ÇEVİREN Merve Öztürk

yımlandı: *İmparatorluklar Arası Türkler (1856-1914)*, çev. Renan Akman, İstanbul, 2021.